

De muntvondst Herkenbosch 1987

Rijnse guldens verborgen in een woelige periode (1440-1445)

Jos BENDERS & Peter GOLDSMITS*

Samenvatting – In de loop der jaren zijn in Herkenbosch (ten oosten van Roermond), diverse guldens gevonden, in 1987 zelfs elf exemplaren tegelijkertijd. We presenteren een overzicht van deze vondsten, en concluderen dat die in de periode 1440-1445 moeten zijn verborgen. De regio werd destijds geteisterd door vijandelikheden tussen Gelre enerzijds en Gulik-Berg anderzijds.

Summary – In the course of time several golden guilders have been found at Herkenbosch, a village to the east of Roermond. The finds include a hoard of eleven pieces found in 1987. We present and analyse these coins, which must have been concealed in the years 1440-1445. During this period, the region suffered from skirmishes between Gelre and Jülich-Berg.

In 1988 publiceerde A. van Pol een vondst van elf Rijnse guldens, gevonden te Herkenbosch. De publicatie verscheen in het jaarboek *Roerstreek* van de gelijknamige heemkundevereniging, gevestigd in Sint Odiliënberg. De vondst bleef echter tamelijk onbekend buiten de kring van lokale experts. Van Pol volstond met het beschrijven van de munten, en zag af van een analyse van de vondst. Daarbij zou hij veel profijt gehad kunnen hebben van het werk *Die Goldprägungen der Rheinischen Kurfürsten 1346-1378* van Günther Felke, dat een jaar later verscheen. Deze bijdrage beoogt te voorzien in de genoemde hiaten en de vondst toegankelijk te maken voor numismatisch geïnteresseerden.

Samenstelling

In onderstaande beschrijving is hoofdzakelijk uitgegaan van het aangehaalde werk van Felke. Niet altijd is het mogelijk om de gevonden guldens exact te determineren. Felke onderscheidde een groot aantal varianten, die vaak slechts op details van elkaar afwijken. Bovendien zijn de foto's vaak van matige kwaliteit, waardoor de relevante details niet altijd goed zichtbaar zijn. Tenslotte zijn de omschriften op de munten niet altijd volledig accuraat weergegeven. Om onderzoekers in staat te stellen de munten uit Herkenbosch toch met die uit Felke (en andere publicaties) te vergelijken, zijn ze afgebeeld op schaal 200%. De munten bevinden zich in de collectie van het Roerstreekmuseum te Sint Odiliënberg.

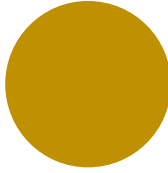
* Jos Benders is verbonden aan de NTNU te Trondheim en de KU Leuven. Contact: NTNU, Fakultet for økonomi, Alfred Getz vei 3, 7491 Trondheim. @: jos.benders@ntnu.no; Peter Goldsmits @: p.goldsmits@icloud.com.

De muntvondst Herkenbosch 1987

Aartsbisdom Keulen

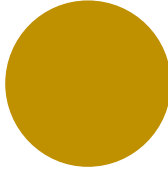
Diederik van Meurs (1414-1463)

Bonn, emissie 1415

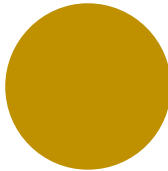
3,37 g
Felke 931

Riel, emissie 1425

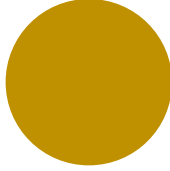

3,15 g
Felke 1083 var

Bonn, emissie 1427-1428

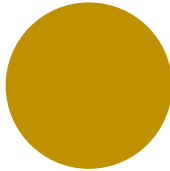
3,44 g
Felke 1154

3,37 g
Felke 1157

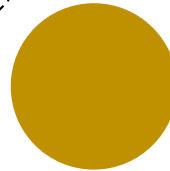
Riel, emissie eerste helft 1439

3,43 g
Felke 1256

Bisdom Mainz
Johan van Nassau (1397-1419)
Höchst, emissie 1414-1417

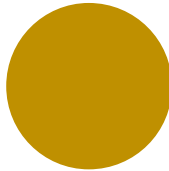

3,42 g
Felke 923

Een bijzonder kenmerk van bovenstaande gulden is het gezichtje in de letter O van het woord **I^{OH}AN**IS op de voorzijde. Dergelijke gezichtjes komen vaker voor op munten van Luxemburg, Metz en Trier uit het begin van de vijftiende eeuw (Noss, 1916: 163-164). Het lijkt ook voor te komen op het exemplaar dat in Felke's boek staat afgebeeld, maar de foto is te onduidelijk om zeker te zijn, en Felke vermeldt dit kenmerk niet (1989: 186). In zijn publicatie over de muntplaats Höchst noemt Schlegel (1991) deze variant niet. Wel is een gulden bekend van dezelfde emissie uit de muntplaats Bingen met zowel op de voor- als de keerzijde een gezichtje in de O (Stoess, 2011: 38, nr. 138).

Konrad III van Daun (1419-1434)
Bingen, emissie 1427-1428

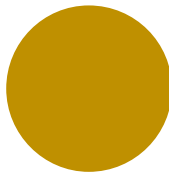

3.40 g
Felke 1163

Palts

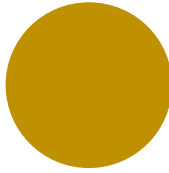
Lodewijk III van Beieren (1410-1436)
Bacharach, emissie 1427-1428

3.35 g
Felke 1134

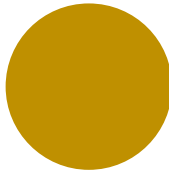
Lodewijk IV van Beieren (1436-1449)
Bacharach, eerste helft 1439

3,38 g
Felke 1266

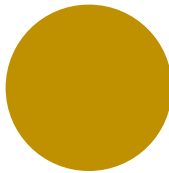
Stad Frankfurt
Keizer Sigismund (1433-1437)

3,28 g
Joseph &
Fellner 109

Koning Frederik III (1440-1452)

3,41 g
Joseph & Fell-
ner 112 (1440)

Deze laatste munt is geslagen vanaf 1440 en daardoor de sluitmunt van de beschreven partij van elf exemplaren.

Deze munten werden verspreid aangetroffen tijdens een opgraving van de Heemkundevereniging Roerstreek op een bosperceel. De aanleiding voor de opgraving was een muntvondst van twee guldens door een metaaldetector-amateur. Naar verluidt zou een andere detector-amateur hier ook nog enkele guldens gevonden hebben voorafgaand aan de opgraving. Ook na publicatie van Van Pols artikel zou nog minstens één gulden zijn gevonden. Van geen van deze stukken zijn nadere gegevens bekend.

In 1984 schreef Van Pol dat er ‘tussen 1935 en 1945 nogmaals een aantal goudguldens (er is sprake van ruim 10 stuks) gevonden is, waarbij diverse Rijnlandse, alsmede een uiterst zeldzame goudgulden van Bannerij (Bannereye, Baronnie) Baar (tussen Arnhem en Doesburg) van Walram van Meurs (1415-1456)’ (p. 128). De betreffende munten zouden destijds in Londen zijn geveild. Vermoedelijk naar aanleiding van Van Pols publicatie wist de genoemde detector-amateur de vondstlocatie te lokaliseren. Verder beschreef Van Pol in zijn artikel uit 1984 nog drie andere gevonden guldens:

Bisdom Utrecht

Rudolf van Diepholt

van der Wis 1.2.1.1, door hem gedateerd ‘ca. 1432-1455’ (2006-2007: 116)

Catalogus Guillón nr. 1630, gevonden te Herkenbosch vóór 1875.

Stad Lüneburg

Koning Frederik III (1440-1452)

Friedberg 1512

Bisdom Trier

Werner van Falkenstein (1388-1419)

‘Koblenz, 1409-1414’

De daarbij afgebeelde gulden is echter niet in Koblenz geslagen, maar in Oberwesel, en te dateren in de periode 1410-1414’ (Noss 352; Felke 832-834). Als de afgebeelde gulden effectief de vondstmunt is en geen illustratie van een vergelijkbare gulden, dan is de beschrijving dus niet geheel correct.

Van deze drie guldens is niet duidelijk of ze bij de muntvondst horen. Voor de datering zou dat ook niets uitmaken. Anders ligt dat voor de genoemde gulden van Walram van Meurs uit 1445, en mogelijk voor de niet beschreven munten die in de periode 1935-1945 gevonden zijn. Gezien deze onzekerheden is de *terminus post quem* niet nader te bepalen dan 1440 óf 1445.

Vanwege de coherente samenstelling en het ontbreken van andere types dan Rijnse guldens zal er geen sprake zijn van een accumulatievondst, maar zijn de munten naar alle waarschijnlijkheid tegelijkertijd en dus met opzet verborgen. Een kruik of andere opslagmedium is echter niet gevonden. De beschreven partij is in ieder geval niet volledig.

Historische context

Na de plotse en onverwachte dood van hertog Reinoud van Gulik en Gelre in 1423 ontstond een strijd over diens opvolging. In Gelre werd een kleinzoon van Reinouds zus Johanna, Arnold van Egmond, al snel erkend door de ridderschap en de steden. Adolf van Berg werd in het hertogdom Gulik erkend (reg. 1423-1437) en claimde ook de Gelderse titel. De opvolgingskwestie werd pas in 1444 beslecht. Vanaf uiterlijk de zomer van dat jaar werden voorbereidingen getroffen voor een militaire campagne. De Gelderse exclave Erkelenz, omgeven door Guliks gebied, fungeerde daarbij als belangrijke uitvalsbasis. In de hele grensregio moet het onrustig zijn geweest, al ontbreken details over daadwerkelijke plunderingen en schermutselingen in Herkenbosch. Wel is bekend dat de magistraat van Venlo op 18 oktober 1444 vergaderde vanwege een verzoek van de hertog om gewapenden naar het naburige Vlodrop te sturen ('des sonnendaigs op sent Lucasdach Burgermeister scepenen ende rait bij eyn vergadert opt huys om eyns brieffs wille den onse gnedige heren van erclentz dair gesant had om gewapenden lude vyt onser stat tot vlodorp te schicken'¹).

Uiteindelijk viel de beslissing op 3 november 1444 in de zogenaamde 'Hubertusslag' bij Linnich (Gulik). De opvolger van Adolf van Berg, Gerard van Gulik-Berg, wist daarbij Arnold van Egmond verpletterend te verslaan. Van Egmond moest zijn ambities in Gulik opgeven, maar de Gulikse hertog was niet sterk genoeg om zijn overwicht uit te buiten. De bestaande situatie werd vanaf toen geaccepteerd (Böck, 2013: 418-422).

Het is plausibel dat de gevonden munten zijn verborgen ten tijde van deze vijandelijkheden. Dat veronderstelt dan wel dat de in 1445 gedateerde gulden niet bij het ensemble behoorde, maar een ongerelateerde losse vondst is geweest. In dat geval bestaat de vondst geheel of bijna uitsluitend uit Rijnlandse guldens. Dat kan betekenen dat ze zijn verborgen door een bij de strijd betrokkene, vechtend aan Gulikse zijde, of een reiziger uit het Rijnland die op het verkeerde moment op de verkeerde plaats was. In dat geval zegt de vondst weinig over de lokale muntcirculatie. Het is echter ook mogelijk dat guldens door een inwoner van Herkenbosch zijn verborgen. Rijnlandse guldens waren gewild, en werden vaak zelfs als rekeningmunt gebruikt.

Kortom, de onzekerheden qua samenstelling maken dat de *TPQ* niet preciezer is te bepalen dan 1440 of 1445. In het eerste geval is een verband met het Gelders-Gulikse conflict plausibel, maar niet zeker. In het tweede geval ligt een dergelijk verband niet voor de hand, tenzij de Hubertusslag toch niet het definitief einde was van de vijandelijkheden.

¹ Venlo, Gemeentearchief Venlo, Stadsrekeningen Venlo 1349-1796 (toegang 33), inv.nr. 64 (Stadsrekening 1444), p. 21.

Dankwoord

Graag bedanken we de leden van de archeologie werkgroep van de Heemkundevereniging Roerstreek, twee anonieme beoordelaars en behandelend redacteur Toon Opdam voor hun bijdragen en kritische opmerkingen bij eerdere versies van dit artikel.

Biografische noten

Als numismaat is Jos Benders (1965) vooral geïnteresseerd in de laatmiddeleeuwse muntslag van de Lage Landen en de organisatie daarvan. Hij is sinds 2009 voorzitter van de redactie van het *JMP*. Zie voor zijn numismatische publicaties: www.numisbel.be/Benders.html.

Peter Goldsmits (1969) is collectiebeheerder en bestuurslid van de Heemkundevereniging Roerstreek (Sint Odiliënberg), amateur-archeoloog, en heeft deelgenomen aan de opgraving van de beschreven muntschat. Beroepsmatig is hij Arbo- en preventieadviseur bij Daelzicht.

Literatuurlijst

- Böck, M. (2013) *Herzöge und Konflikt: Das spätmittelalterliche Herzogtum Geldern im Spannungsfeld von Dynastie, ständischen Kräften und territorialer Konkurrenz (1339-1543)* (Geldern)
- Felke, G. (1989) *Die Goldprägungen der Rheinischen Kurfürsten 1346-1378* (Keulen)
- Friedberg, R., A. & I. (1980) *Gold Coins of the World; Complete from 600 AD to the Present* (New York)
- Joseph, P. & E. Fellner (1896) *Die Münzen von Frankfurt am Main nebst einer münzgeschichtlichen Einleitung und mehreren Anhängen* (Frankfurt am Main)
- Noss, A. (1916) *Die Münzen von Trier. Teil 1. Abschnitt 2, Beschreibung der Münzen 1307-1556* (Bonn)
- Pol, A. van (1984) Munten gevonden *Roerstreek* 16, 122-131
- Pol, A. van (1988) Munten gevonden (II) *Roerstreek* 20, 122-125
- Schlegel, A. (1991) *Die kurmainzische Münzstätte Höchst; 1377 bis 1461/63* (Frankfurt am Main)
- Stoess, C. (2011) *Dr. Busso Peus Nachf. Auktion 405: Sammlung Prof. Dr. Eckhart Pick: Mainzer Münzen und Medaillen* (Frankfurt am Main)
- Wis, J.C. van der (2006-2007) De muntslag tijdens het Utrechts Schisma *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 93-94, 81-134